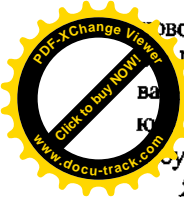

Академія правових наук України
Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва

***МЕТОДОЛОГІЯ ПРИВАТНОГО ПРАВА:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ***

Збірник матеріалів II Міжнародної
науково-практичної конференції

Київ
2009

овою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1991 р. [7] було затверджено перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, та Спеціальний порядок вступу права власності громадянами на окремі види майна.

Якщо загальне правило про те, що право власності у набувача за договором виникає з моменту передавання йому майна, якщо інше не встановлено договором або законом, не зумовлювало у літературі суперечок та не породжувало проблем у правозастосовній практиці, то нові правила щодо моменту переходу права власності за договорами, що потребують нотаріального посвідчення та державної реєстрації, ставлять низку питань, чітко не врегульованих законодавством України [12].

Правило щодо моменту виникнення права власності за договорами, які потребують нотаріального посвідчення та державної реєстрації, закріплено в ч. 2 ст. 223 ЦК Російської Федерації. У теорії російського цивільного права склалися різні підходи до вирішення цієї проблеми. Одна частина науковців вважає, що при виконанні договорів щодо відчуження майна на праві власності суб'єктивне право власності відчужувача майна припиняється і виникає суб'єктивне право власності набувача. При цьому момент припинення права власності відчужувача і момент виникнення такого права у набувача зазвичай збігаються. Сутність іншого підходу зводиться до того, що власником майна до моменту державної реєстрації відповідного договору залишається продавець, але після фактичного передавання майна покупцеві він повинен взяти участь у реєстрації договору. Проте вчинення всіх інших дій з переходу до покупця права власності на майно, за загальним правилом, не може розглядатися як обов'язок продавця. Таким чином, згідно з таким підходом перехід права власності на майно відбувається один раз і в один момент – при державній реєстрації договору.

В українській цивілістиці висловлювалися сумніви щодо необхідності запровадження в Україні норми, аналогічної ч. 2 ст. 223 ЦК РФ у частині поєднання моменту виникнення права власності у набувача з моментом державної реєстрації правочину [Дзера]. З цього приводу зазначалося, що російський варіант визначення моменту виникнення права власності у набувача майна може поставити продавця у значно гірше становище, оскільки в законі чітко не зазначено про те, хто зобов'язаний здійснювати реєстрацію такого договору – покупець чи продавець. При цьому, за чинним законодавством, ризик випадкового знищення чи пошкодження речі лежить на власникові майна, а таким до реєстрації договору формально вважається продавець.

Як зазначалося вище, момент виникнення права власності у покупця (набувача) майна виникає з моменту передавання товару продавцем або з моменту нотаріального посвідчення чи державної реєстрації договору. Водночас ст. 697 ЦК України містить винятки із загального правила. Договором може бути встановлено, що право власності на переданий покупцеві товар зберігається за продавцем до оплати

ти товару або настання інших обставин. У цьому разі покупець не має права на перехід до нього права власності розпоряджатися товаром, якщо встановлено договором, законом або не впливає із призначення та повернення товару (ч. 1 ст. 697 ЦК України). Продавець має право вимагати від повернення товару також у разі ненастання обставин, за яких право власності на товар мало перейти до покупця (ч. 2 ст. 697 ЦК України). Іншими словами, договором може бути встановлено (але не обов'язково – лише якщо це визначено договором купівлі-продажу), що за продавцем зберігається право власності на товар до тих пір, доки покупець не оплатить товар, навіть якщо товар уже був переданий покупцю. За загальним правилом, у такому випадку покупець не має права розпоряджатися товаром, що є предметом договору купівлі-продажу. Але це можливо, якщо інше буде встановлено договором купівлі-продажу, законодавством або не впливає із призначення та властивостей товару [коментар с. 597].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс України. – ВВР, 2003. – № 40 – 44. – Ст. 356.
2. Сімейний кодекс України : зі змінами та допов. станом на 1 жовтня 2008 р. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. – 88 с.
3. Цивільний кодекс Української РСР: www.ligazakon.gov.ua.
4. Цивільний кодекс України: коментар/ За ред. Є. О. Харитонов, О. М. Калітенко. – Одеса: Юридична література, 2004. – 1112 с.
5. Закон України «Про нотаріат». – ВВР, 1993. – № 39 – Ст. 383
6. Закон України «Про приватизацію державного майна» // ВВР, 1992. – № 24. – Ст. 348.
7. Постанова Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна». – ВВР, 1992. – № 35. – Ст. 517.
8. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 3 березня 2004 р. № 20/5. www.dinal.com.
9. Тимчасове положення про порядок реєстрації прав власності на нерухоме майно. www.zakon.gov.ua.
10. Цивільне право України. Договірні та не договірні зобов'язання: підручник / С. С. Бичкова, А. І. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.; За заг. ред. С. С. Бичкової. – К., 2006. – 498 с.
11. www.studyaw.narod.ru.

Окремі аспекти реалізації волевиявлення юридичної особи при укладенні договорів

Зозуляк О. І.,

викладач кафедри господарського та екологічного права Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ України, здобувач Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПРН України

Відповідно до ст. 203 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) однією із умов дійсності правочину, а, отже, договору є відповідність вільного воле-

його учасників їх внутрішній волі. Проблеми, пов'язані із розкриттям волі та волевиявлення, співвідношенням між ними, особливостями договірної волі неодноразово виступали предметом наукових досліджень. Разом з тим специфіка реалізації волевиявлення при укладенні договорів юридичними особами залишається дослідженою не повною мірою, зумовлюючи тим самим необхідність більш детального вивчення цього питання.

У цивілістичній доктрині немає єдиного підходу щодо розуміння такої правової категорії як «воля юридичної особи». Беззаперечним є той факт, що воля повинна належати особі. А оскільки юридична особа немислима без «плодського субстрату», її волю можна вважати сукупною волею осіб, які її наповнюють. Розмірковуючи над категорією «воля юридичної особи», Буркгард вказував, що воля індивіда може втратити свій індивідуалізований відбиток, перетворитись на волю індивідуалізованого вольового центру, вступаючи в межі, суміжні з іншими індивідуалізованими волями, відмовляючись від ізольованої самостійності, пов'язуючи себе з ними і взаємодіючи. Як результат – з окремих взаємодіючих волей утворюється щось таке, що, можливо, не відповідає цілком ні одній із них, проте саме тому і не виступає індивідуальною волею окремої особи, а стає соціальною волею утвореної більшості і виразником тих інтересів, служіння яким має на меті ця більшість [8, с. 117].

Немає визначення понять «воля та волевиявлення» юридичної особи і в сучасному цивільному законодавстві. У судовій практиці знаходимо визначення такої правової категорії як «умисел юридичної особи». Так, відповідно до п. 11 роз'яснення Вишого арбітражного суду України від 12 березня 1999 р. № 02-5/111 умисел юридичної особи – це умисел тієї посадової особи, яка підписала договір від імені юридичної особи, маючи на це належні повноваження [9].

У ЦК України визначено, що, крім органів юридичної особи, її договороздатність може реалізовуватись через її учасників, а також через належним чином уповноваженого представника.

У переважній більшості випадків повноваження щодо укладення договорів від імені юридичної особи мають її виконавчі органи. Разом з тим законом та установчими документами можуть встановлюватись окремі спеціальні норми, якими регулюється обсяг повноважень виконавчого органу на укладення окремих договорів.

У передбачених законом випадках від імені юридичної особи мають право діяти й інші особи. Щодо повноважень цих представників діє загальне правило, наведене у п. 9.1 роз'яснення Президії Вишого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із визнанням угод недійсними» від 12.03.1999 р.: «Письмова угода може бути укладена від імені юридичної особи її представником на підставі довіреності, закону або іншого адміністративного акта» [9].

Інший важливий аспект даної проблеми – укладення договорів відокремленими підрозділами юридичної особи від її імені. Відповідно до

наведеного вище роз'яснення стосовно кола повноважень відокремленого підрозділу юридичної особи щодо укладення угод від імені цієї особи визначається її установчими документами, положенням про відокремлений підрозділ, яке затверджене юридичною особою, або довіреністю, виданою нею ж у встановленому порядку керівникові цього підрозділу.

Правочин, укладений від імені юридичної особи її представником або керівником відокремленого підрозділу останньої без належних на її укладення повноважень або з їх перевищенням, має бути визнаним недійсним. Спори з договорів, що укладені особою, яка не мала на це відповідних повноважень, найчастіше розглядаються у судовому порядку. До такої категорії справ Вищим господарським судом України дано таке роз'яснення: «Юдальше схвалення юридичною особою угоди, укладеної від її імені представником, який не мав належних повноважень, робить її дійсною з моменту укладення». Така умова передбачена і ст. 241 ЦК України, згідно з якою правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. Правочин вважається схваленим, зокрема, у разі, якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання. Наступне схвалення правочину особою, яку представляють, створює, змінює і припиняє цивільні права та обов'язки з моменту вчинення цього правочину. Доказами такого схвалення можуть бути відповідне письмове звернення до другої сторони угоди чи її представника (лист, телеграма, телетайпограма тощо) або вчинення дій, які свідчать про схвалення угоди (прийняття її виконання, здійснення платежу другій стороні тощо).

Розмежування понять «дії органу юридичної особи» та «представництво юридичної особи» має надзвичайно важливе значення. В кожній ситуації, яка виникає на практиці, суди повинні досліджувати, в який спосіб реалізується волевиявлення юридичної особи: через її органи чи за допомогою інституту представництва.

Наприклад, чинне законодавство не обмежує кількість підприємств, які може очолювати одна особа. У зв'язку з цим виникає питання щодо можливості підписання таким директором договорів між підприємствами, які він очолює. У Постанові Вишого господарського суду України від 02.08.2001 р. № 2/487 здійснюється розмежування таких інститутів як представництво юридичної особи і дії її органу [16, с. 54 – 56]. Директора як посадову особу і керівника визнано органом управління, а не представником. За таких умов немає підстав для застосування ч. 3 ст. 238 ЦК України, якою встановлюється обмеження щодо вчинення представником правочинів від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є.

Вищевказане дає змогу дійти висновку, що проблеми реалізації волевиявлення юридичної особи при її вступі у договірні відносини все ж потребують додаткової законодавчої регламентації, зокрема, щодо розмежування таких категорій як дії

органу юридичної особи та дії її представника; вдосконалення порядку укладення юридичних правочинів та правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість; визначення наслідків порушення спеціальних правил при укладенні даних правочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Ойгензигт В. А.* Воля и воляизъявление (Очерки теории, философии и психологии права). – Душанбе, 1983. – 256 с.
2. *Рабинович Н. Б.* Недействительность сделок и ее последствия. – Л., 1960. – 171 с.
3. *Новицкий И. Б.* Сделки. Исковая давность: Всесоюзный ин-т юрид. наук. Курс советского гражданского права. – М.: Госюриздат, 1954. – 248 с.
4. *Красавчиков О. А.* Юридические факты в советском гражданском праве. – М., 1950. – 183 с.
5. *Советское гражданское право.* – Т.1. – М.: 1975. – 427 с.
6. *Спасибо-Фатеева И. В.* Акционерні товариства: акції, власність, корпоративне управління. – Х.: Видавничий Дім «Райдер», 2002. – 171 с.
7. *Договірне право України.* Загальна частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзєра, Н. С. Кузнєцова та ін.; за ред. О. В. Дзєри. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
8. *Burckhard. Zur Lehre von den juristische Personen / Grunhut's Zeitschrift für das Privat und öffentliches Recht der Gegenwart.* В. XVIII.S. 28-34 // Цит. за: Суворов Н.С. Об юридических лицах по римскому праву. – М.: «Статут», 2000. – 299 с.
9. *Збірник роз'яснень Вищого господарського суду України / Відп. ред. Д. М. Притика.* – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 304 с.
10. *Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 49. – Ст. 682 (із змінами і доповненнями).
11. *Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року // Відомості Верховної Ради України.* – 2008. – № 50 – 51. – Ст. 384.
12. *Федеральный закон Российской Федерации «Об акционерных обществах» от 26.12.1995 г. № 208-ФЗ [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.consultant.ru/popular/stockcomp/>.
13. *Корецкий А. Д.* Договорное право России. Основы теории и практика реализации. – Москва: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2004. – 528 с.
14. *Постанова Вищого Господарського суду України від 12.03. 2009 р № 18/111.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.arbitr.gov.ua>.
15. *Постанова Вищого Господарського суду України від 12.03. 2009 р № 41/620.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.arbitr.gov.ua>.
16. *Теньков С. О.* Коментар судової практики з господарських справ. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 384 с.

Право релігійних організацій на постійне користування земельною ділянкою як речове право

Ятченко Є. О.,

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Університету економіки та права «КРОК», здобувач Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПРн України

До прийняття чинного Земельного кодексу України, тобто до 2001 року, земельні ділянки, на яких розміщено культові споруди, передавалися органами місцевого самоврядування релігійним організаціям постійне користування. Відповідно до ч. 2 ст. 92 Земельного кодексу, що діяв до прийняття ЗК України) право постійного користування земельною ділянкою державної та комунальної власності можуть набувати лише підприємства, установи та організації, що належать до державної або комунальної власності [1]. Для релігійних же організацій право постійного користування земельною ділянкою не передбачалось. Проте Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права релігійних організацій на постійне користування земельною ділянкою» від 15.01.2009 року законодавець знову надав релігійним організаціям право отримувати земельні ділянки у постійне користування [2].

Незважаючи на нормативне закріплення (ст. 92 ЗК України) і поширення на практиці право постійного користування земельною ділянкою залишається мало дослідженим в юридичній науці, а в аспекті постійного користування земельними ділянками релігійними організаціями – то й взагалі не дослідженим. Це пов'язано з тим, що це право розглядається науковцями в межах досліджень проблем земельного права, однак за своєю правовою природою воно є речовим правом на чуже майно, а відтак має цивільно-правову природу. При цьому в науці цивільного права йому практично не приділялась увага, хоча багато аспектів користування земельними ділянками юридичними особами в Україні розкриті в цивілістичній літературі. Їм приділяли увагу такі науковці як Є. Боднар, М. Венецька, Н. Ільків, О. Кльменко, Т. Ковальчук, А. Корецький, П. Кулинич, І. Кучеренко, В. Носік, С. Погрібний, С. Фурса, Я. Шевченко, В. Яніцький та інші.

Отже, викладене вище та важливе соціальне значення проблем, пов'язаних із користуванням і власністю релігійних організацій на земельні ділянки, на яких розташовані культові споруди, а також поширення законодавцем можливості передавати державну чи комунальну землю у постійне користування релігійним організаціям ставить необхідність проведення цивілістичного дослідження права релігійних організацій на постійне користування земельною ділянкою, що і є метою цієї праці.

Ця проблема постає в контексті іншої глобальнішої проблеми визначення системи речових прав у цивільному законодавстві, адже, як слушно зауважує Я. М. Шевченко, неможливо уявити собі існування цивільного законодавства в умовах розвинутих ринкових відносин без цілісної досконалої системи речових прав, але залишається відкритим питання стосовно визначення окремих видів речових прав та їх змісту [3, с. 29].

У ч. 1 ст. 92 ЗК України наведено визначення права постійного користування земельною ділянкою, згідно з якою зазначене право є правом володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комуна-

Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва Академії правових наук України (протокол № 9 від 28 жовтня 2009 р.)

Редакційна колегія:

член-кореспондент АПРН України О. Д. Крупчан (голова), академік АПРН України Н. С. Кузнцова, академік АПРН України Я. М. Шевченко, академік АПРН України В. В. Луць, академік АПРН України А. С. Довгерт, член-кореспондент АПРН О. В. Дзера, член-кореспондент АПРН Р. А. Майданик, член-кореспондент АПРН В. С. Щербина, член-кореспондент АПРН О. Д. Святоцький, член-кореспондент АПРН І. В. Спасибо-Фатєєва, доктор юридичних наук О. П. Орлюк, доктор юридичних наук М. К. Галаянч, кандидат юридичних наук В. І. Борисова, кандидат юридичних наук І. Е. Берестова, кандидат юридичних наук Є. О. Мічурін, кандидат юридичних наук В. М. Махінчук

Методологія приватного права: сучасний стан та перспективи розвитку (м. Київ, 22-23 травня 2009 року): Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Методологія частного права: современное состояние и перспективы развития» / Ред. кол. О. Д. Крупчан (голова), Н. С. Кузнцова, Я. М. Шевченко та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва АПРН України, 2009. – 424 с.
ISBN 978-966-7509-65-1

У збірнику узагальнено матеріали II Міжнародної конференції «Методологія приватного права: сучасний стан та перспективи розвитку», яку було організовано Науково-дослідним інститутом приватного права і підприємництва спільно із Науково-дослідним інститутом інтелектуальної власності АПРН України та юридичним факультетом національного університету імені Тараса Шевченка у м. Києві 22–23 травня 2009 року. До збірника включено тези доповідей як відомих вчених, так і молодих науковців. Тематика тез доповідей відображає актуальні проблеми розвитку методологічних засад досліджень приватного права; фундаментальні та прикладні аспекти методології приватного права, методологію приватного права в сфері господарювання та сучасні тенденції розвитку методології приватного права в Україні й зарубіжних країнах.

Видання розраховане на суб'єктів нормотворчої діяльності, правознавців, широке коло осіб, які цікавляться питаннями методології приватного права в Україні та зарубіжних країнах.
ISBN 978-966-7509-65-1

© Автори., 2009

© О. Д. Крупчан та ін., 2009

© НДІ приватного права і підприємництва АПРН України, 2009